

**Tjänsteutlåtande**

Utfärdat 2023-10-12

Diarienummer SFF-2023-00759

Handläggare

Jan Öberg

Telefon: 031-365 01 29

E-post: jan.oberg@stadsfast.goteborg.se

## Stadsfastighetsnämndens riktlinje för gestaltad livsmiljö

### Förslag till beslut

I stadsfastighetsnämnden

1. Stadsfastighetsnämndens riktlinje för Gestaltad Livsmiljö antas.
2. Stadsfastighetsnämnden delegerar till avdelningschef för Förvaltning och fastighetsutveckling att vid behov göra mindre revideringar av riktlinjen för gestaltad livsmiljö.

### Sammanfattning

Varje år görs stora investeringar i byggnader, omgivande miljöer och konst.

Därför är det viktigt att formalisera tankar kring hur den gestaltade livsmiljön är tänkt att förmedla värden och kvaliteter som är viktiga ur upplevelse- och estetisk synpunkt.

Den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag.

Riksdagen har givit Boverket ansvaret för att samordna, vara kompetensstöd och ge främjande insatser till offentliga aktörer på olika nivåer i frågor om arkitektur och gestaltad livsmiljö. Boverkets underlag till nationell arkitekturpolicy har följts av att Göteborgs Stad har utarbetat en arkitekturpolicy för staden. Göteborg ska enligt policyn vara en förebild för god arkitektur både som planerande, byggande och förvaltande aktör. Denna riktlinje bygger på Stadens arkitekturpolicy, Boverkets mål och de nationella målen men har en något högre detaljeringsgrad för att kunna vara ett mer konkret stöd till förvaltningen.

Tidigare Lokalnämnden har beslutat om verksamhetsplan för 2022 där framtagande av styrande dokument för "Gestaltad livsmiljö" var en del av strategin för kommunfullmäktigemålet "Göteborg byggs attraktivt, tätt och varierat".

- Syftet med riktlinjen är att skapa en övergripande inriktning för hur förvaltningen värnar om och utvecklar den miljö som byggs och förvaltas.
- Riktlinjen ska ge förvaltningens projektledare och förvaltare ett tydligt stöd vid upphandling av projektörer, under projekteringen samt vid byggnationen.
- Syftet är också att ge projektörer och entreprenörer ett tydligt stöd om förvaltningens inriktning avseende den gestaltade livsmiljön.

### Bedömning ur ekonomisk dimension

Riktlinjen syftar till att undvika oönskade variationer i kvalitet mellan olika projekt.

Genom att vara tydlig med och underlätta arbetet med den gestaltade livsmiljön bör tid och därmed kostnader kunna sparas för förvaltningen och hyresgästförvaltningarna.

## **Bedömning ur ekologisk dimension**

Förvaltningen har inte funnit några särskilda aspekter på frågan utifrån denna dimension.

## **Bedömning ur social dimension**

Att omsorgsfullt gestalta hållbara livsmiljöer främjar alla, det suddar ut gränser och ger en universellt utformad, tillgänglig omgivning som kan upplevas naturlig.

## **Samråd har skett med**

Stadsarkitekt Björn Siesjö

Workshop med grundskoleförvaltningen

Workshop med förskoleförvaltningen

Workshop med förvaltningen för funktionsstöd

Möte med äldre samt vård- och omvårdsförvaltningen

En arbetsgrupp om 12 personer från olika avdelningar inom stadsfastighetsförvaltningen har deltagit i arbetet med att ta fram förslaget till riktlinje.

## **Samverkan**

Information ges personalorganisationerna enligt Samverkan Göteborg (FSG 2023-23-10).

## **Bilagor**

1. Bilaga ”Stadsfastighetsnämndens riktlinje för Gestaltad Livsmiljö”

## Ärendet

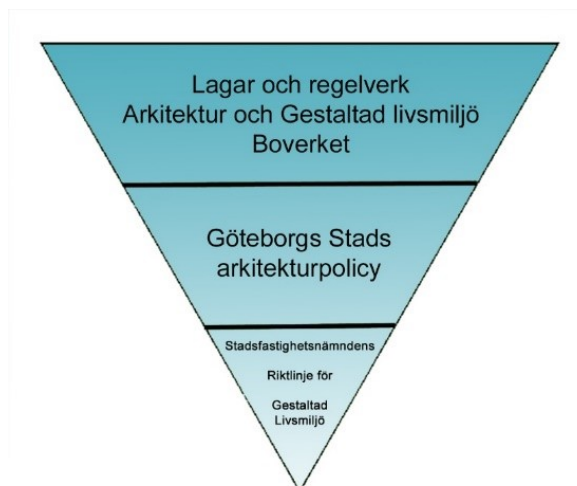
Stadsfastighetsförvaltningen har utifrån kommunfullmäktigemålet för förra mandatperioden "Göteborg byggs attraktivt, tätt och varierat" tagit fram en riktlinje till stadsfastighetsnämnden för beslut. Syftet att skapa en övergripande inriktning för hur förvaltningen värnar om och utvecklar den gestaltade livsmiljön som stöd till medarbetare och projektörer.

## Beskrivning av ärendet

Varje år gör stadsfastighetsförvaltningen stora investeringar i byggnader, omgivande miljöer och konst vilket gör det viktigt att formalisera tankar kring hur den gestaltade livsmiljön är tänkt att förmedla värden och kvaliteter som är viktiga ur upplevelse- och estetisk synpunkt. Den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag. Riksdagen har givit Boverket ansvaret för att samordna kompetensstöd och främjande insatser till offentliga aktörer på olika nivåer i frågor om arkitektur och gestaltad livsmiljö. Utifrån Boverkets underlag till nationell arkitekturpolicy har Göteborgs Stad utarbetat en arkitekturpolicy för staden.

Göteborg ska enligt policyn vara en förebild för god arkitektur både som planerande, byggande och förvaltande aktör. Den här riktlinjen bygger på Stadens arkitekturpolicy, Boverkets mål och de nationella målen men har en något högre detaljeringsgrad för att kunna vara ett mer konkret stöd till förvaltningen.

Tidigare Lokalnämnden har beslutat om verksamhetsplan för 2022 där framtagande av styrande dokument för "Gestaltad livsmiljö" var en del av strategin för kommunfullmäktigemålet "Göteborg byggs attraktivt, tätt och varierat".



- Syftet med riktlinjen är att skapa en övergripande inriktning för hur förvaltningen värnar om och utvecklar den miljö som byggs och förvaltas.
- Riktlinjen ska ge förvaltningens projektledare och förvaltare ett tydligt stöd vid upphandling av projektörer, under projekteringen samt vid byggnationen.
- Syftet är också att ge projektörer och entreprenörer ett tydligt stöd om förvaltningens inriktning avseende den gestaltade livsmiljön.

Att omsorgsfullt gestalta hållbara livsmiljöer för alla handlar om att organisera komplexa och ibland motstridiga intressen till en helhet. Förvaltningens roll som byggherre och förvaltare innebär att skapa goda förutsättningar för detta arbete.

Det som beskrivs i förvaltningens Tekniska Krav och Anvisningar (TKA) upprepas inte i denna riktlinje. Riktlinjen ger en inriktning för den sammanvägda gestaltningen i sin

helhet där olika tekniska funktioner och lösningar ska vägas in i en sammantaget god gestaltning och arkitektur.

Den fysiska miljön ska stödja människors behov där kvalitet i arkitektur, form och design skapar värden för det omgivande samhället och för framtida generationer där utformning, materialval, färgsättning och ljussättning ute och inne ska vara universellt utformad, och så väl avvägt och studerat så att den kan uppskattas under lång tid.

Alla människor så väl unga som äldre, med eller utan funktionsvariationer, ska kunna uppskatta och förstå den fysiska omgivningen och rumsskapande miljön. Tillgänglighet ska upplevas naturligt och omfatta alla.

## **Förvaltningens bedömning**

I Göteborgs Stads Arkitekturpolicy kategoriseras tre typer av byggnader som är viktiga ur stadens perspektiv med avseende på verkshöjd. Det är höga byggnader, på annat sätt extra synliga byggnader och byggnader med en tydlig funktion. Den sistnämnda typen av byggnader, med en tydlig funktion, är förenligt med förvaltningens byggnation av skolor, förskolor samt till viss del för vård och omsorgsboenden och särskilda boenden vilket gör att höga krav ställs på arkitekturen och den skapade fysiska miljön.

Förvaltningen har ambitionen att göra den fysiska miljön så bra som möjligt för alla. Med lösningar som ger positiva upplevelser skapas en bra gestaltad livsmiljö.

Förvaltningens bedömning är att förslaget till riktlinje stödjer arbetet att skapa en bra gestaltad livsmiljö och bör fungera som ett viktigt verktyg att nå detta mål.

Martin Blixt

Lars Mauritzson

Direktör stadsfastighetsförvaltningen

Avdelningschef Förvaltning och  
fastighetsutveckling

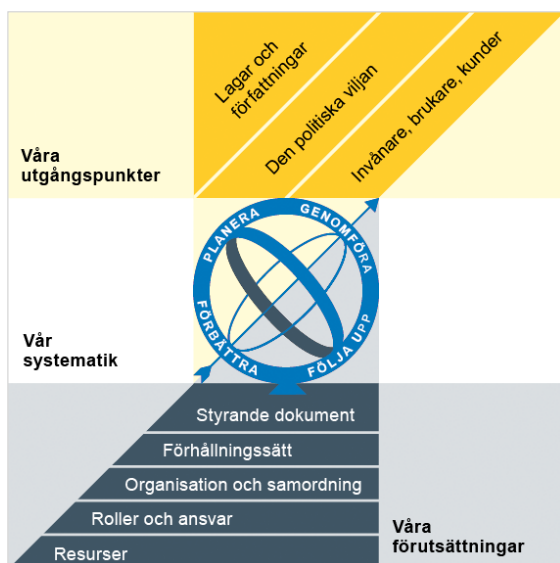
# Stadsfastighetsnämndens riktlinje för Gestaltad Livsmiljö



## Reglerande styrande dokument

Policy  
► Riktlinje  
Regel  
Anvisning  
Rutin  
Instruktion

## Göteborgs Stads styrsystem



Utgångspunkterna för styrningen av Göteborgs Stad är lagar och författningar, den politiska viljan och stadens invånare, brukare och kunder. För att förverkliga utgångspunkterna behövs förutsättningar av olika slag. Stadens politiker har möjlighet att genom styrande dokument beskriva hur de vill realisera den politiska viljan. Inom Göteborgs Stad gäller de styrande dokument som antas av kommunfullmäktige och kommunstyrelsen. Därutöver fastställer nämnder och bolagsstyrelser egna styrande dokument för sin egen verksamhet. Kommunfullmäktiges budget är det övergripande och överordnade styrande dokumentet för Göteborgs Stads nämnder och bolagsstyrelser.

## Om Göteborgs Stads styrande dokument

Göteborgs Stads styrande dokument är våra förutsättningar för att vi ska göra rätt saker på rätt sätt. De anger vad nämnder/styrelser och förvaltningar/bolag ska göra, vem som ska göra det och hur det ska göras. Styrande dokument är samlingsbegreppet för dessa dokument.

Stadens grundläggande principer såsom demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och icke-diskriminering omsätts i praktisk verksamhet genom att de integreras i stadens ordinarie beslutsprocesser. Beredning av och beslut om styrande dokument har en stor betydelse för förverkligandet av dessa principer i stadens verksamheter.

De styrande dokumenten ska göra det tydligt både för organisationen och för invånare, brukare, kunder, leverantörer, samarbetspartners och andra intressenter vad som förväntas av förvaltningar och bolag. De styrande dokumenten ligger till grund för att utkräva ansvar när vi inte arbetar i enlighet med vad som är beslutat.

| Styrande dokument       |                           |                                             |                              |
|-------------------------|---------------------------|---------------------------------------------|------------------------------|
| Kommunala föreskrifter  |                           | Planerande och reglerande styrande dokument |                              |
| Normgivning mot enskild | Riktade styrande dokument | Planerande styrande dokument                | Reglerande styrande dokument |

**Dokumentnamn:** Stadsfastighetsnämndens riktlinje för Gestaltad Livsmiljö

**Beslutad av:**  
Stadsfastighetsnämnden

**Gäller för:**  
Stadsfastigheter

**Diarienummer:**  
SFF-2023-00759

**Datum och paragraf för beslutet:**  
[Text]

**Dokumentsort:**  
Riktlinje

**Giltighetstid:**  
Tills vidare

**Senast reviderad:**  
[Datum]

**Dokumentansvarig:**  
Avdelningschef Förvaltning och fastighetsutveckling

# Innehåll

|                                                |          |
|------------------------------------------------|----------|
| <b>Inledning .....</b>                         | <b>3</b> |
| Syftet med denna riktlinje.....                | 3        |
| Bakgrund .....                                 | 4        |
| <b>Riktlinje för Gestaltad Livsmiljö .....</b> | <b>6</b> |
| Utgångspunkter .....                           | 6        |
| Sju principer för universal design:.....       | 6        |
| Generella krav .....                           | 7        |
| Exteriör.....                                  | 7        |
| Interiör.....                                  | 8        |
| Landskap .....                                 | 8        |
| Rumslig yttre gestaltning .....                | 8        |
| Ljudmiljö.....                                 | 9        |
| Ljusmiljö .....                                | 9        |
| Konst enligt 1 % regeln .....                  | 9        |
| Vård- och omsorgsboenden.....                  | 10       |
| Bostäder med särskild service .....            | 11       |
| Annat gruppboende .....                        | 12       |
| Gymnasieskolor .....                           | 13       |
| Grundskolor .....                              | 14       |
| Förskolor.....                                 | 16       |

# Inledning

## Syftet med denna riktlinje

Varje år bygger stadsfastighetsförvaltningen nya lokaler, om- och tillbyggnader av lokaler för kommunal service med tillhörande utemiljö samt hyr in externt ägda lokaler. Alla dessa miljöer och byggnadsverk är till för stadens invånare.

Stora investeringar i byggnader, omgivande miljöer och konst gör det viktigt att formalisera tankar kring arkitekturens utformning i det som kallas den gestaltade livsmiljön, när de skapas, underhålls och förvaltas under hela dess livslängd.

När stadsfastighetsförvaltningen handlar upp projektering för ett objekt är kravet att tillgodose behovet av funktion för hyresgästen till en rimlig kostnad och att förvaltningen av objektet kan ske optimalt och kostnadseffektivt. Då behöver kravet på den gestaltade miljön också innefatta vilka värden och kvaliteter som är viktiga ur upplevelse- och estetisk synpunkt.

Den byggda miljön och gestaltade livsmiljön innefattar det skapade landskapet, mellanrummen mellan byggnaderna, fasadutformningen och den miljö som skapats invändigt i byggnaderna samt samspelet mellan inne och ute.

Det finns inte någon absolut gräns mellan estetik och funktion. Den gestaltade livsmiljön omfattar upplevelsen av helheten.

Ett genomtänkt arbete i staden kring den byggda miljön, visar på omtanke om den enskilde individen och framtidens invånare i staden. Den byggda miljön förmedlar även symbolvärden till de som vistas i och vid förvaltningens byggnader och utemiljöer samt till det omgivande samhället. Estetiska och arkitektoniska värden är en integrerad del av kvaliteten i den byggda miljön.

Arkitektur, konst, kulturmiljö, form och design har avgörande betydelse i samhällsbygget eftersom den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag.

Denna riktlinje bygger på Stadens arkitekturpolicy, Boverkets mål och de nationella målen men har en något högre detaljeringsgrad för att kunna vara ett mer konkret stöd till förvaltningen.

Riktlinjen gäller stadsfastighetsförvaltningen, i samband med all byggnation i förvaltningens regi, underhåll, förändringsarbeten, konstgestaltning. Vid inhyrning av lokaler, tillfälliga lösningar och tidsbegränsade bygglov med tillhörande utemiljö gäller riktlinjen, i tillämpliga delar.

Nivå på tillämpningen regleras baserat på vald upphandlingsstrategi.

Syftet med riktlinjen är att skapa en övergripande inriktning för hur förvaltningen värnar om och utvecklar den miljö som byggs och förvaltas. Förvaltningens byggda miljöer ska vara utformade så att de ger goda upplevelser för de som använder lokalerna och för stadens invånare samt för att kunna avstyra icke kvalitativa förslag i ett tidigt skede.

Syftet är också att ge förvaltningens projektledare och förvaltare ett tydligt stöd vid upphandling av projektörer, under projekteringen, vid byggnationen och vid inhyrning samt att ge projektörer och entreprenörer ett tydligt stöd om förvaltningens inriktning

avseende den gestaltade livsmiljön och arkitekturen så att önskade variationer i kvalitet mellan olika projekt kan undvikas.

Arkitekturens gestaltning och kvalitet av utformning och konst ska vara integrerade delar i ekonomiska överväganden och beslut om utformningar, samt främja en långsiktigt hållbar gestaltning som är i samklang med intentionerna i Göteborg Stads Arkitekturpolicy.

- Riktlinjen ska tidigt i processen delges brukare, konsulter och arkitekter. Samtal ska föras om vad förvaltningens riktlinje för gestaltad livsmiljö innebär i projektets alla delar och för det fortsatta arbetet med projektet.
- Riktlinjen ska följas där det är möjligt. Där det ej är möjligt ska det klart framgå vilka ställningstaganden som gjorts.  
Kreatörer som arkitekter, projektörer, designers och konstnärer ska innan färdiga skisser inge en skriftlig "Gestaltungsbeskrivning", där det framgår varför man vill göra på ett visst sätt och målsättningen med gestaltningen.
- Gestaltungsbeskrivningen ska stämmas av med ansvarig för arkitekturstöd och med sakkunnig mark på förvaltningen.

Det som beskrivs i förvaltningens Tekniska Krav och Anvisningar (TKA) upprepas inte i denna riktlinje. Riktlinjen ger en inriktning för den sammanvägda gestaltningen i sin helhet där olika tekniska funktioner och lösningar ska vägas in i en sammantaget god gestaltning och arkitektur.

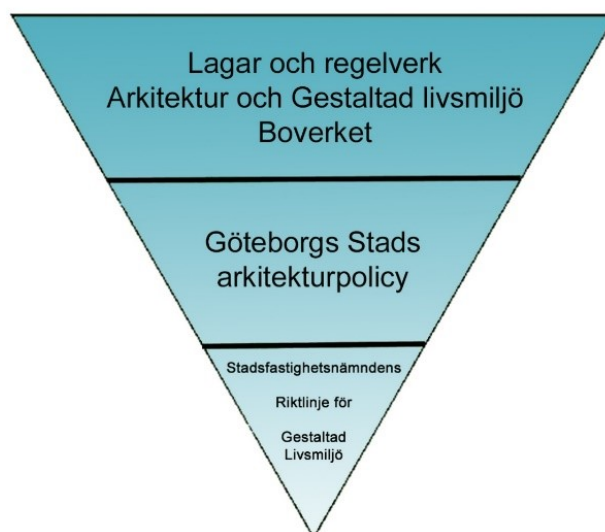
## Bakgrund

Framtagandet av riktlinjen har varit ett internt uppdrag inom förvaltningen.

Denna riktlinje är en konkretisering av Göteborgs Stads Arkitekturpolicy vilken är framtagen i linje med den statliga arkitekturpolitiken beskriven i Gestaltad Livsmiljö.

Riksdagen har givit Boverket ansvaret för att samordning, kompetensstöd och främjande insatser till offentliga aktörer på nationell, regional och lokal nivå i frågor om arkitektur och gestaltad livsmiljö.

Utifrån Boverkets underlag till nationell arkitekturpolicy har Göteborgs Stad utarbetat en arkitekturpolicy som också inarbetats i den nya översiktsplanen för Göteborgs Stad. Med tydliga ambitioner om vad Staden vill uppnå kan man forma en attraktiv stad för alla göteborgare. Göteborg ska enligt policyn vara en förebild för god arkitektur både som planerande, byggande och förvaltande aktör.



Bakomliggande beslut:

- Proposition Gestaltad Livsmiljö taget riksdagsbeslut 2018-05-24.
- Boverkets rapport 2020:23 Arkitektur och gestaltad livsmiljö.
- Göteborgs Arkitekturpolicy sammanfattar stadens viljeinriktning för det arkitekturstrategiska arbetet och tar sin utgångspunkt i det nationella målet för gestaltad livsmiljö.
- Översiktsplan för Göteborg samt fördjupade översiktsplaner tillsammans med stadens Arkitekturpolicy styr även kravet av god arkitektur vid ansökan om bygglov.

Begreppet gestaltad livsmiljö har slagit rot – Det har blivit en perspektivförskjutning. Från att vi har pratat om arkitektur och form har fokus i stället blivit på de människor som lever i den gestaltade miljön.

Med perspektivet gestaltad livsmiljö följer en helhetssyn på formandet av livsmiljön i vilken arkitektur, form, design samt även konst, historiska sammanhang och sociala värden ska ses som ett sammanvägt område. Att hållbarhet och kvalitet inom området inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden är ett av den här riktlinjens viktigaste utgångspunkter.

Den gestaltade livsmiljö påverkar alla människor, stora som små, dagligen och det handlar i grunden om livskvalitet. Att omsorgsfullt gestalta hållbara livsmiljöer för alla handlar om att organisera komplexa och ibland motstridiga intressen till en helhet. Den fysiska miljön ska stödja människors behov där kvalitet i arkitektur, form och design skapar värden för det omgivande samhället och för framtida generationer. Förvaltningens roll som byggherre och förvaltare innebär att skapa goda förutsättningar för att detta arbete ska kunna prägla samhällsutvecklingen och stödja människors behov genom att ge stöd och ställa krav.

Konkurrensutsatt gestaltning kan även vara ett sätt att belysa frågan om utformningen när det gäller större eller mer komplicerade objekt som skolor, äldreboenden och märkesobjekt. Utgångspunkten ska då vara förvaltningens riktlinje för gestaltad livsmiljö som övergripande kravställning utöver andra behov och krav.

Övriga upphandlingar och uppdrag via ramavtal ska verka för att skapa miljöer med en väl avvägd verkshöjd och en gestaltad livsmiljö ger invånare i staden och lokalernas brukare en miljö att vara stolta över. Det ger stadsdelen, området eller lokalen en förstärkning av identiteten och en större orienterbarhet i staden. I Göteborgs Stads Arkitekturpolicy kategoriserat tre typer av byggnader vilka är viktiga ur stadens perspektiv avseende på verkshöjd. Det är höga byggnader, på annat sätt extra synliga byggnader och byggnader med en tydlig funktion. Den sistnämnda typen av byggnader, med en tydlig funktion, är förenligt med förvaltningens byggnation av skolor, förskolor samt till viss del för vårdbyggnader och boenden vilket gör att höga krav ställs på arkitekturen och den skapade fysiska miljön.

Till den generella riktlinjen för arkitektur finns även specifika anvisningar för varje lokaltyp på efterföljande sidor som också ska ligga till grund för det skapande arbetet och ingå som underlag till "Gestaltningsbeskrivningen".

**Ingen kan välja att bortse från den fysiska miljön,  
den omger oss hela tiden.  
Men vi kan välja att göra den så bra vi kan för alla.  
Med lösningar som ger oss positiva upplevelser  
kan vi tillsammans skapa en bra gestaltad livsmiljö.**

# Riktlinje för Gestaltad Livsmiljö

## Utgångspunkter

Arkitektonisk utformning, materialval, färgsättning och ljussättning ute och inne ska vara universellt utformad, väl avvägt och studerat så att den kan uppskattas under lång tid. Alla människor så väl unga som äldre, med eller utan funktionsvariationer, ska kunna uppskatta och förstå den fysiska omgivningen och rumsskapande miljön. Tillgänglighet ska upplevas naturligt och omfatta alla.

Begreppet Universal Design (universell utformning) är internationellt etablerat inom FN och kopplat till såväl mänskliga rättigheter som de universella målen i Agenda 2030. Begreppet myntades av den amerikanske arkitekten Ronald Mace i slutet på 1960-talet.

## Sju principer för universal design:

- 1. Likvärdig användning**  
Utformningen är användbar och marknadsmässig för personer med varierande förmågor.
- 2. Flexibilitet i användning**  
Designen tillåter en stor variation av personliga preferenser och förmågor.
- 3. Enkel och intuitiv användning**  
Användningen ska vara lätt att förstå, oberoende av användarens erfarenhet, kunskap, språkförmåga eller nuvarande koncentrationsnivå.
- 4. Uppfattbar information**  
Designen kommunicerar nödvändig information till användaren på ett effektivt sätt, oberoende av omgivande förhållanden eller användarens sinnesförmågor.
- 5. Tolerans för misstag**  
Designen minimerar risker och allvarliga konsekvenser av misstag eller oavsiktliga handlingar.
- 6. Låg fysisk ansträngning**  
Designen kan användas effektivt och bekvämt med minimal uttröttnings.
- 7. Storlek och utrymme för åtkomst och användning**  
Designen har lämplig storlek och det finns utrymme så den går att komma till, nå, hantera och använda oberoende av användarens kroppsstorlek, hållning eller rörlighet.

## Generella krav

Byggnader ska genom omsorgen om gestaltningen och valet av material visa att det är en av Göteborg Stad uppförd byggnad. Långsiktigt rätt kvalitet i utformning och materialval är målsättningen för att skapa ändamålsenliga och funktionella lokaler.

Kommunala lokaler ska ge möjlighet till både rörelse och vila. De ska fungera bra som hem, lärmiljöer och som arbetsplatser.

Den fysiska miljöns uppgift är bland annat att ge emotionellt lugn och stimulera den sociala miljön, ge möjlighet till pedagogisk verksamhet, stimulera nyfikenhet och kreativitet.

Förvaltningen vill, genom gestaltningen av miljöer och arkitekturen, förmedla den profil som förvaltningen strävar efter-avseende energifrågor, klimatfrågor och cirkulär ekonomi vilket också kan resultera i återbruk av byggnadsdelar och material. Det ska även framgå av den gestaltade miljön och arkitekturen att frågor som handlar om jämlikhet och barnperspektivet genomsyrat arbetet. Utgångspunkt ska vara att alla lika värde, bland annat med stöd i diskrimineringslagstiftningen och Barnkonventionen.

Viktigt är att den funktion som byggnaden och miljön ska tillgodose finns med under hela processen där genomförandet ska ske medvetet och välstuderat. Ambitioner och utgångspunkter kring byggnaderna och miljön, som rör den fysiska och sociala målbilden ska dokumenteras i ett dokument som bevaras och ger ett kontinuerligt stöd till brukare och förvaltare av den byggda miljön.

Förvaltningens byggnader är bruksbyggnader som ska användas och förvaltas under lång tid. Gestaltungsarbetet ska medvetet ta hänsyn till långsiktig nytta, funktion och kostnad. Genomtänkta detaljer och helhet ger en upplevelse av omsorg om människorna, vilket ska genomsyra upplevelsen.

Enkel sammanhållen byggnadsutformning ska eftersträvas. Onödiga vinklar och vrår ska undvikas för att kunna skapa en trygg miljö att vistas i.

Utformning eller materialval som kan påverka kostnaderna vid byggnationen och under förvaltningstiden och som orsakas av krav på upplevelsen av livsmiljön, ska noggrant analyseras och skäl till slutgiltigt val ska dokumenteras.

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer ska omhändertas utifrån till exempel Göteborgs Stads Bevarandeprogram, riksintresset för kulturmiljöer och önskemål från kulturförvaltningen och stadsmuseet, för att säkerställa varsamhet samt att inte riskera förvanskning samtidigt som upplevelsen av de aktuella miljöerna ska studeras noga.

## Exteriör

Arkitekturen ska vara välstuderad i volymer och i detaljer med sådan omsorg att det framgår av skisser, ritningar och i den genomförda fysiska gestaltningen. Fasader och volymer ska upplevas harmoniska, lugna och bestå av få material. Material ska i största utsträckning vara naturmaterial som ger ett vänligt intryck och ha en behaglig struktur i ytskiktet. Materialen ska vara tåliga och ska kunna underhållas på ett ekonomiskt hållbart sätt. Kulörvalet ska vara nedtonat med naturnära kulörer men med accentuerade kulörer vid behov av kontrast, tydlighet och läsbarhet av omgivningen. Rikttningsförändringar och veck i fasad som inte kopplas till funktioner och upplevelser är ej önskvärda.

## **Interiör**

Rum och kommunikationsytor ska vara stimulerande men ge lugn och harmoni där materialval och mängden olika material ska bidra till den upplevelsen.

Kulörvalet ska vara välstuderat och bidra till ett harmoniskt helhetsintryck. I normalfallet ska intrycket vara nedtonat och med naturnära kulörer men med accentuerade kulörval vid behov av kontrast, tydlighet och läsbarhet av omgivningen.

Naturmaterial och autentiska material ska prioriteras. Materialen ska vara tåliga och ytskikt ska kunna underhållas till rimliga kostnader.

## **Landskap**

Naturen och den rumsliga skalan ska upplevas som platsspecifik och helt och hållet anpassas efter platsens naturliga förutsättningar med små ingrepp.

Utemiljön ska ha en mänsklig skala anpassad till verksamhetens behov och ska utstråla hållbarhet och stor biologisk mångfald, utemiljön ska även ge möjlighet till återbruk av material, utrustning och växtmaterial. Arkitekturen ska tillåta att nytt och återvunnet material kan samsas till en enhetlig gestaltning med varierande miljöer och upplevelser.

Barns uppväxtmiljö med lek och utbildning ska gestaltas med omsorg och med en skala som bygger på barnens måttstock, för att bidra med värden som trygghet, upplevelseglädje och naturupplevelse. Det som är bra för barnen är också bra för de flesta andra.

Utemiljön ska ha variation i rumsligheter med tydliga zoner eller rum i rummet med olika storlekar och med både visuell kontakt med varandra och inbjuda till rörelse mellan zonerna alternativt rumsligheterna som skapar intuitiv rörelse i utemiljön med naturliga flöden.

Rumsskapande element som vegetation, topografi, konstruktioner, volymer ska användas och locka till rörelse, väcka nyfikenhet och vara inbjudande.

Formspråket ska vara lättförståeligt och lätt att ta till sig samt tilltalande för aktuell verksamhet. Utformningen ska vara funktionell och fullt ut kunna utnyttjas av verksamheten anpassad till personer med särskilda behov.

Det offentliga rummet mellan byggnaden och omgivningen ska ges en skala och gestaltning som upplevs tilltalande att vistas i. En harmonisk plats ger en känsla av lugn.

God landskapsarkitektur innehåller naturliga flöden, tydliga funktioner och samband mellan rumsliga delar och rum i det större landskapsrummet samt naturliga kopplingar mellan ute och inne. Den skapar intuitiva rörelser över landskapet med hänsyn till topografi och till vegetation med harmonisk och rik variation.

## **Rumslig yttre gestaltning**

Utemiljöns gestaltning skapas av de naturliga yttre begränsningarna, omgivande bebyggelse och verksamhetens byggnad/byggnader. Gestaltningen ska ta upp planerad eller befintlig omgivning och historik där det är möjligt och lämpligt. Då kontrasterande gestaltning väljs ska det ske med omsorg och medvetet vald utformning för att uppnå en positiv upplevelse.

## Ljudmiljö

Samtliga delar av lokalerna ska ha lämplig akustisk dämpning anpassade till verksamhetens ändamål och behov.

Ljudmiljön utomhus ska medge god kommunikation mellan personer och främja orienterbarheten.

## Ljusmiljö

Ljussättningen interiört och exteriört ska vara behaglig med varma toner och ge möjlighet till olika stämningslägen och anpassade till behov och funktioner.

Belysningen ska vara god, skapa trygghet, vara flimmerfri och får inte vara bländande.

Ljusmiljön ska skapa inbjudande, trygga utemiljöer på kvällen och under vintertid.

Ljusmiljön ska spegla och stärka gestaltningen kopplad till rumsligheternas storlek, funktioner, ge god orienterbarhet, synbarhet och vid behov stimulera kontraster.

## Konst enligt 1 % regeln

Konstgestaltning enligt en-procentsregeln berörs i riktlinjen avseende frågor som kan påverka valet av gestaltning utan att det kreativa skapandet eller valet av konst styrs vid sidan av det som ska vara projektspecifikt. Vid val av gestaltning och placering ska frågan ställas om vem gestaltningen vänder sig till och om placeringen lyfter fram gestaltningen på önskat sätt.

Konstgestaltningen ska utföras i hållbart material och ska förhålla sig till byggnader, mark och aktuell verksamhet. Gestaltningen ska kunna belysas om behovet finns. Stor vikt ska läggas vid ett genomarbetat utförande anpassat till plats och verksamhet. Gestaltningen ska vara projektspecifik. Den får inte uppfattas kränkande eller likna kommersiella figurer. Man ska inte kunna skada sig på konstverket, på fundament eller infästningar. Det bör vara robust utformat och inte flyttbart.

Val av konstgestaltning ska om möjligt förberedas tidigt i projektet så att den upplevs naturlig på platsen och blir ett positivt tillskott till miljön. Konstgestaltningen bör få en naturlig inramning, så väl inomhus som utomhus vilken lyfter fram gestaltningen.

Arkitekter och projektörer ska tidigt i projektet samverka med konstnär för att en god helhet i projektet ska uppnås där det är möjligt.

## Vård- och omsorgsboenden

Byggnaden ska förhålla sig till omgivande bebyggelse och om möjligt ha karaktär som ett flerbostadshus med lägenheter.

Trygga och säkra gemensamma miljöer ska skapas enligt Äldre samt vård- och omsorgsförvaltningens formulerade behov.

Delvis insynsskyddade privata miljöer med möjlighet till uppsikt, vilket behövs för att skapa den trygghet som behövs.

### Exteriör

En tydlig huvudentré ska finnas så att besökare naturligt leds till den för att ge boende och besökare ett trevligt, vänligt mottagande. Vid behov av andra entréer ska de utföras väl synliga och ljusa men underordna sig huvudentrén, det gäller även inlastning till storkök, annan in- och utlastning, samt dörrar för ambulans och bårtransporter.

### Interiör

Platser inomhus för möten mellan få personer alternativt platser där en större mängd personer ska kunna samlas ska upplevas så att man vill stanna upp och vistas där, de ska ej upplevas som kommunikationsytor.

Ljussättningen ska vara behaglig med möjlighet till olika stämningslägen anpassade till funktionen och behovet. Ljuset ska vara välstuderat med varma toner. Trygghet och säkerhet ska tillgodoses utifrån verksamhetens behov.

Insynsskyddade privata lägenheter ska utformas som privata bostäder.

Gemensamma ytor ska ha karaktär av att vara en del av en bostad som kan vara utformad med rum i rummet med naturlig kontakt mellan de olika rumsliga delarna.

God uppsikt ska skapas för att ge trygghet på ett naturligt sätt. Kopplingen mellan interiör och exteriör bör finnas i de gemensamma ytorna.

Övriga arbetsytor ska ha en karaktär och färgskala som stämmer med miljön och de ska utformas för en god arbetsmiljö.

Personalutrymmen och andra ytor för personalen ska utgå från grundtanken i den arkitektoniska utformningen och ha en egen karaktär som medger avkoppling.

### Landskap

Formspråket ska vara lättförståeligt, lugnt, harmoniskt och lätt att ta till sig samt anpassat för aktuell verksamhet. Kulturmiljöer, platsens historia, platsspecifik förankring och platsens identitet ska betonas och respekteras så långt det är möjligt.

Färgskalan ska vara nära naturen. Större ytor ska ha nedtonade, jordnära kulörer med starkare kulörer för att accentuera eller betona funktioner som entréer, och tillgänglighet eller andra funktioner.

## Bostäder med särskild service

Byggnaden ska förhålla sig till platsen och dess bebyggelse och ha karaktär av att vara ett mindre bostadshus som integrerat smälter in i omgivningen.

Trygga och säkra miljöer ska skapas på ett sätt som utgår från verksamhetens behov beskriven av berörd förvaltning.

Insynsskyddade privata miljöer men med god uppsikt för att skapa trygghet där det behövs.

### Exteriör

Om det finns en huvudentré ska den gå att skilja från övriga dörrar och entréer och ge en trygg och välkomnande känsla med hög tillgänglighet. I annat fall ska varje lägenhet ha en egen trygg och säker bostadsentré med hög tillgänglighet. Trygghet och överblickbarhet i den närmaste miljön runt byggnaden är viktig.

Byggnaden ska ha detaljer på fasad nära ytor där man vistas för att göra den upplevelserik. Byggnaden ska ha ett naturligt avslut uppåt för att skapa en ombonad känsla, till exempel genom ett tydligt taksprång, gärna med väl studerade och tydliga detaljer.

Genomtänkt utvändig solavskärmning, integrerad i arkitekturen är önskvärt i soligt väderstreck för att skapa en invändig miljö som passar alla.

### Interiör

Gemensamma ytor ska ha karaktär av att vara en del av en bostad. God uppsikt ska skapas för att ge trygghet på ett naturligt sätt. Platser inomhus för gemensam aktivitet ska upplevas öppna och stimulera till att vilja stanna upp och vistas i. De ska ge en lugn och harmonisk inramning till verksamhetens aktiviteter. Trygghet och säkerhet ska utformas utifrån verksamhetens behov.

Insynsskyddade privata lägenheter ska upplevas som en privat bostad där även utblickar ska vara möjligt för att stimulera sinnen och ge möjlighet att öka viljan att komma ut och få frisk luft.

Personalutrymmen och andra ytor för personalen ska utgå från grundtanken i arkitekturen men ha en egen karaktär som medger avkoppling.

### Landskap

Gemensamma ytor ska ge karaktär av att vara en bostads uteyta och med privata uteplatser och/eller balkonger med visst insynsskydd. Utemiljön ska ge erforderlig trygghet och möjlighet till uppsikt. Utemiljön ska vara funktionell med anpassning till personer med särskilda behov.

Formspråket ska vara lättförståeligt och lätt att ta till sig samt anpassat för aktuell för aktuell verksamhet. Kulturmiljöer, platsens historia, platsspecifik förankring och platsens identitet ska betonas och respekteras.

Färgskalan ska vara nära naturen. Större ytor ska vara i dova, jordnära kulörer med starkare kulörer för att accentuera eller betona funktioner som entréer, tillgänglighet eller andra funktioner.

## Annat gruppboende

Byggnaden ska förhålla sig till omgivande bebyggelse och ha karaktär av att vara ett bostadshus med en tydlig huvudentré vilken ger boende och besökare ett ljust och öppet mottagande.

Trygga och säkra gemensamma miljöer ska skapas utifrån verksamhetens behov.

Insynsskyddade privata miljöer men med god uppsikt för att skapa trygghet där det behövs. Utformningen ska skapa en miljö som förebygger konfrontationer som kan uppstå mellan de boende eller mellan boende och besökare/personal.

### Exteriör

Där gemensam huvudingång erfordras ska en tydlig entré ordnas, i annat fall ska varje lägenhet ha en egen trygg och säker bostadsentré med hög tillgänglighet. Trygghet och överblickbarhet i närmiljön är viktig.

Fasader och volym ska vara harmoniska och bestå av få material. Fasad nära ytor där man vistas ska ha detaljer för att göra den upplevelserik. Byggnaden ska ha ett naturligt avslut uppåt för att skapa en ombonad känsla, till exempel genom ett tydligt taksprång, gärna med tydliga detaljer.

### Interiör

Trygghet och säkerhet ska utformas utifrån verksamhetens behov.

Insynsskyddade privata lägenheter ska utformas som en privat bostad.

Gemensamma ytor ska ha karaktär av att vara en del av en bostad. God uppsikt ska skapas för att ge trygghet på ett naturligt sätt med värdighet.

Personalutrymmen och andra ytor för personalen ska utgå från grundtanken i arkitekturen men ha en egen karaktär som medger avkoppling.

### Landskap

Gemensamma ytor ska ge karaktär av att vara en bostads uteyta och med privata uteplatser och/eller balkonger med visst insynsskydd. Utemiljön ska ge erforderlig trygghet och möjlighet till uppsikt. Utemiljön ska vara funktionell med anpassning till personer med särskilda behov. Formspråket ska vara lättförståeligt och lätt att ta till sig samt anpassat för aktuell verksamhet.

Färgskalan ska vara nära naturen. Större ytor ska ha nedtonade, jordnära kulörer med starkare kulörer för att accentuera eller betona funktioner som entréer, kontrasterande tydligheter och tillgänglighet eller andra funktioner.

# Gymnasieskolor

Gymnasieskolor ska vara säkra och trygga miljöer för unga vuxna och vuxna med utgångspunkt från behov tillhandahållit av utbildningsförvaltningen.

Gymnasieskolan har flera roller i samhället så som arbetsplats, trygg miljö och pedagogiskt verktyg. Unga har rätt till samma respekt för lärmiljön som gäller för arbetsplatser för vuxna. Man ska kunna vara stolt över sin gymnasieskola.

Byggnaden kan i vissa områden utgöra ett landmärke som ökar orienterbarheten i staden. Byggnader för gymnasieskolan ska ses som märkesbyggnader.

## Exteriör

Gymnasieskolan ska ha en tydlig huvudentré som ger ett ljust och öppet mottagande som samtidigt ska spegla tillhörighet, stolthet.

Material ska vara tåliga och ska kunna underhållas på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt.

Kulörvalet ska vara nedtonat med naturnära kulörer som är anpassade till omgivningens färgskala.

## Interiör

Skolan ska i alla delar kännas trygg och överblickbar med naturliga platser att samlas på.

Platser inomhus där elever kan samlas i mindre eller större grupper ska upplevas inbjudande och behagliga att stanna upp och vistas i för alla. De ska möjliggöra kommunikation, social stimulans och inlärning.

Platser att samlas på i större och mindre grupper och platser att vara för sig själv och läsa eller kontempera ska upplevas ombonat med viss insyn för att tryggheten ska finnas i alla miljöer.

Miljöer för transportrörelser, genomgång och korridor ska utformas varierat och kan brytas upp så att flera funktioner kan nyttja ytan effektivt.

Material ska vara estetiskt tilltalande och stå sig över lång tid designmässigt, de ska vara tåliga och ska kunna underhållas till rimliga kostnader.

Personalutrymmen och andra ytor för personalen ska utgå från grundtanken i arkitekturen men ha en egen karaktär som medger avkoppling från de pedagogiska ytorna. Varje samlingsutrymme ska utformas så att de bildar ett gemensamt rum där alla har lika värde och skapa många möjligheter till användning. Genom lugna kulörval ge en bra rörsättning för allas trivsel.

# Grundskolor

Skolor ska vara säkra och trygga miljöer för barn och unga med utgångspunkt från behov tillhandahålllet av grundskoleförvaltningen.

Upplevelsen ska vara att miljön är anpassad till barnen och byggnader ska ha en karaktär anpassade till barnens upplevelser av rummens skala och av byggnadernas storlekar.

Man ska kunna vara stolt över sin skola och den bör ge området en identitet. Byggnaden kan i vissa områden utgöra ett landmärke som ökar orienterbarheten i staden. Byggnader för grundskolor ska ses som märkesbyggnader där funktionen speglas i den arkitektoniska utformningen, utemiljöns gestaltning och det skapade gestaltade livsrummet i samverkan med omgivande bebyggelse och natur. Det ska framgå att det är en skola.

En skola ska ha en viss arkitektonisk lekfullhet med variation och möjlighet till taktila upplevelser. Utformningen ska anpassas till respektive objekt och till aktuell ålder på barnen.

Vid ombyggnad och ändrad användning ska i möjligaste mån anpassning göras så att punkter ovan uppfylls.

Barn och unga har rätt till en god lärmiljön på samma sätt som vuxna har rätt till en god arbetsmiljö. En skola har flera roller i samhället utöver att vara en plats för inläring och plats för pedagogisk verksamhet. Det är en arbetsplats som ska vara en trygg miljö och ett pedagogiskt verktyg dessutom kan viss fritidsverksamhet och föreningsverksamhet ingå i skolans roll.

Där behov finns ska god uppsikt skapas för att ge trygghet och för att förhindra att oönskade verksamheter sker inom skolans område. Tryggheten ska finnas både under skoltid och efter skoltid samt på helger då annan användning tillåts utanför skoltiden. Trygghet och säkerhet ska finnas och särskilt kunna upplevas vid angöring och entré.

## Exteriör

Skolan ska i alla delar kännas trygg och överblickbar med naturliga platser att samlas på.

Skolan ska ha en tydlig huvudentré som ger besökare till skolan ett ljust och öppet mottagande som samtidigt ska spegla tillhörighet, stolthet för skolan och för området i staden.

Ytor ska ha en behaglig struktur i barnens närhet och ska vara behagliga att ta på.

Kulörvalet ska vara nedtonat med naturnära kulörer, som är anpassade till omgivningens färgskala.

Byggnaders fasad nära ytor där man vistas ska ha väl studerade detaljer för att göra den intressant och harmonisk.

Byggnader ska ha ett naturligt avslut uppåt för att skapa en ombonad känsla, till exempel genom ett tydligt taksprång, gärna med tydliga detaljer.

## Interiör

Platser inomhus där elever kan samlas i mindre eller större grupper ska upplevas trygga och behagliga att vistas på. Platser möjliga att vara för sig själv och till exempel läsa eller

kontemplera ska upplevas ombonat med viss insyn för att tryggheten ska finnas i alla miljöer.

God uppsikt ska skapas för att ge trygghet på ett naturligt sätt.

Miljön ska ge upplevelser och vara spännande och stimulera till inläring.

Trygghet och säkerhet ska utformas på ett sätt som utgår från verksamhetens behov.

Personalutrymmen och andra ytor för personalen ska utgå från grundtanken i arkitekturen men ha en egen karaktär som medger avkoppling från de pedagogiska ytorna.

Samlingsutrymmen av olika slag ska utformas så att de bildar ett gemensamt rum där alla har lika värde och skapa många möjligheter till användning. Genom lugnt kulörval ska de ge en bra förutsättning för allas trivsel.

## **Landskap**

Alla barn har behov av ytor för återhämtning, vila och att umgås men olika åldrar nyttjar dessa på lite olika sätt. Dessa ytor ska finnas samtidigt som platser för lek och spel ska finnas.

Utemiljön ska utgå från platsens växtmaterial och topografi därefter anpassas till det behov som aktuellt projekt anger i funktionsbeskrivning.

Färgskalan ska vara nära naturens egen. Större ytor ska vara ha nedtonade, jordnära kulörer med starkare kulörer för att accentuera eller betona funktioner som entréer och tillgänglighet eller andra funktioner.

Utemiljön och dess belysning ska även vara inbjudande på kvällen och under vintertid med god uppsikt från omgivningen där det är möjligt för att ge en trygg känsla.

# Förskolor

Förskolan ska ges en arkitektonisk lekfullhet, och variation som ger en behaglig upplevelse som skapas en lugn och harmonisk känsla. Upplevelsen ska vara att miljön är anpassad till barnen och byggnader ska ha en karaktär anpassade till barnens upplevelser av rummens skala och av byggnadernas storlekar.

Förskolor ska vara säkra och trygga miljöer för barn och unga med utgångspunkt från behov beskrivna av förskoleförvaltningen där också utformningen ska spegla det i upplevelsen.

Det ska framgå att det är en förskola som ges en identitetsskapande utformning och ska ses som en märkesbyggnad där funktionen speglas i den arkitektoniska utformningen, utemiljöns gestaltning och det skapade gestaltade livsrummet i samverkan med omgivande bebyggelse och natur.

Man ska kunna vara stolt över sin förskola och den bör ge området en identitet som också kan i vissa miljöer utgöra ett landmärke som ökar orienterbarheten i staden.

Trygga och säkra miljöer, ute och inne, utformas på ett sätt som utgår från den aktuella verksamhetens behov.

Där det behövs ska god uppsikt skapas för att ge trygghet och för att förhindra att oönskade verksamheter sker inom förskolans område.

Tryggheten ska upplevas både under skoltid och efter skoltid samt på helger då multianvändning tillåts utanför förskolans verksamhetstid. Syftet är att skapa en bra och säker miljö för alla.

## Exteriör

Ytor ska ha en behaglig struktur i barnens närhet och ska vara behagliga att ta på och vara väl studerad lekfullhet i detaljer.

Kulörvalet ska vara nedtonat med milda naturnära kulörer som är anpassade till omgivningens färgskala. Skarpa kulörer ska undvikas men kan behövas i vissa fall för att tydliggöra eller öka orienterbarheten.

Fasaders ytor nära där man vistas ska ha detaljer för att göra den upplevelserik och texturrik på barnens villkor.

Byggnader ska ha ett naturligt avslut uppåt för att skapa en ombonad känsla, till exempel genom ett tydligt taksprång, gärna med tydliga detaljer.

Barn och föräldrars entréer ska nås från gården och vara ljusa och ge ett öppet mottagande och som samtidigt speglar tillhörighet, stolthet för förskolan.

Förskolan ska ha en dörr för inlastning till vilken också kan vara personalentré vilken ska upplevas trevlig och ljus.

## Interiör

Platser inomhus där barnen ska samlas i mindre eller större grupper ska upplevas trygga och behagliga att vistas på, genomgångsrum ska undvikas.

Miljön ska vara spännande, upplevelserik och stimulera till inläring.

Trygghet och säkerhet ska utformas på ett sätt som utgår från verksamhetens behov.

Platser att samlas på i större och mindre grupper och även platser att vara för sig själv och läsa eller kontemplera ska ha ett behagligt ljudklimat, behagligt ljusklimat och upplevas ombonat med viss insyn för att tryggheten ska finnas i alla miljöer.

God uppsikt ska skapas för att ge trygghet på ett naturligt sätt.

Samlingsutrymmen ska utformas så att det är ett gemensamt rum där alla har lika värde och genom lugna kulörval, rätt akustik för ändamålet och varierbar belysning för olika stämningslägen och skapa många möjligheter till användning.

## **Landskap**

Alla barn har behov av ytor för återhämtning, vila och att umgås men olika åldrar nyttjar dessa på lite olika sätt. Dessa ytor ska finnas samtidigt som platser för lek och spel ska finnas.

Utemiljön ska utgå från platsens växtmaterial och topografi därefter anpassas till det behov som aktuellt projekt anger i funktionsbeskrivning. Utemiljön ska vara funktionell och ha variation i rumsligheter, olika zoner och storlekar med både visuell kontakt med varandra och inbjuda till rörelse mellan zonerna.

Färgskalan ska vara nära naturen. Större ytor ska vara ha nedtonade, jordnära kulörer med starkare kulörer för att accentuera eller betona funktioner som entréer och tillgänglighet eller andra funktioner.

Utemiljön och dess belysning ska även vara inbjudande på kvällen och under vintertid med god uppsikt från omgivningen där det är möjligt för att ge en trygg känsla.